

Наукове життя

У рамках підготовки до проведення Міжнародної науково-практичної конференції "Механізми реалізації стратегії інноваційно-технологічного розвитку України в умовах глобальних викликів" (1–2 листопада 2012 року, м. Київ) у рубриці "Наукове життя" публікуються деякі статті, що найбільш суттєво відображають проблеми, які планують обговорити науковці та практики.

УДК 330.341

Жаворонкова Г.В., д-р екон. наук
професор кафедри економіки
Національного авіаційного університету

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Представлено принципи, згідно з якими формується стратегія технологічної безпеки регіону, обґрунтовано розробку механізму її реалізації, визначено ціль, принципи побудови та функції такого механізму. Для забезпечення підвищення рівня технологічної безпеки регіону названо пріоритетні напрями заходів і суб'єктів, які за них відповідають. Запропоновано організаційну систему моніторингу технологічної безпеки регіону.

Ключові слова: стратегія, технологічна безпека, регіон, механізм реалізації, інститути ринку, пріоритети, моніторинг.

Прагматичний характер дослідження підходів до пошуку шляхів і методів визначення стратегічного курсу держави на основах доктрини технологічного імперативу, дозволив авторському колективу під керівництвом д-ра екон. наук, проф. Л.Федулової розробити технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку економіки України [1]. Науковці виходили з того, що високоприбуткова економіка повинна бути високотехнологічною за рахунок зростання виробництва й конкурентною за рахунок відновлення технологічних активів.

На державному рівні технологічний імператив закликає до дії, тому що техно-соціальні системи на сьогодні стають дедалі більше комплексними, взаємозалежними й взаємопов'язаними. Методологія технологічної безпеки у таких умовах допоможе визначити загрози й слабкі місця для їхнього усунення, а також слугуватиме базисом стратегії соціально-економічного розвитку держави [2].

Розв'язання проблем удосконалення технологічної системи національної економіки тільки винятково економічними методами неможливе і вимагає вивчення впливу на діяльність господарюючих суб'єктів інших суспільних елементів. Аналіз факторів, які сприяють інноваційному відновленню технологічної системи економіки, має будуватися на використанні методології міждисциплінарного аналізу [3].

Основою технологічної безпеки держави є наявність власного технологічного потенціалу, рівень якого має відповідати світовим стандартам і вимогам сьогодення. Отже, основним завданням уряду з посилення технологічної безпеки є сприяння припливу в Україну новітніх технологій із одночасним контролем їхнього експорту. На сьогодні лідерами світової економіки стають держави, економіка яких базується не на сировинно-ресурсному потенціалі, а на застосуванні новітніх технологій в усіх галузях господарювання, – починаючи з виробництва і закінчуючи наданням послуг та функціями контролю.

Регіони можуть мати свої пріоритети, напрями, заходи, обумовлені особливостями їхнього інноваційного розвитку. Однак обов'язковими для виконання є ті, що виходять з пріоритетних національних інтересів. Ці підходи і визначають принципи державної технологічної політики, що повинна включати [4, 5]: пріоритет загальнонаціональних інтересів; вирівнювання рівня та стимулювання економіко-технологічного розвитку; забезпечення усім регіонам однакових умов розвитку; ресурсне забезпечення та плано-мірність проведення державної регіональної політики; взаємну відповідальність як центральних, так і місцевих органів влади за невиконання рішень центральних органів влади, якщо вони призвели до виникнення або посилення загроз національній безпеці; цільову спрямованість державної підтримки розв'язання проблем технологічного розвитку регіонів; забезпечення наукового та комплексного підходу до стимулювання розвитку регіонів; підвищення ролі прогностичних розробок технологічного розвитку регіонів; забезпечення узгодженості при формуванні стратегій технологічної безпеки регіонів та їхніх цілей із національними інтересами України щодо технологічного розвитку.

Значна диференціація в рівнях економіко-технологічного потенціалу регіонів становить безпосередню загрозу економічній безпеці держави, до складу якої входить технологічна безпека. Головною причиною такої загрози залишається відсутність в Україні дієвої політики регіонального розвитку, що призвело не лише до поглиблення диспропорцій і загострення соціально-економічних проблем в регіонах, але й до зниження рівня технологічної безпеки.

Технологічна безпека регіону має на меті забезпечення захисту науково-дослідницької, виробничо-технічної та інноваційно-ринкової діяльності від зовнішніх і внутрішніх небезпек і забезпечення економічної стійкості регіону, що може бути визначена як можливість дієвого контролю регіональними органами управління за використанням власних інтелектуаль-

них ресурсів і їхнім припливом іззовні для економічного зростання регіону, а також забезпечення підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Відсутність механізму реалізації стратегії технологічної безпеки регіону, яка б враховувала захист національних інтересів у економічній і технологічній сферах при формуванні та впровадженні державної регіональної політики, вимагають розроблення відповідних пропозицій і рекомендацій.

Питання наукового обґрунтування ефективної реалізації національної технологічної безпеки, а також проблем використання переваг міжнародної співпраці у науково-технічній сфері для вирішення завдань економічної безпеки знайшли відображення у дослідженнях Ю.Бажала, В.Гейця, В.Гусева, О.Лапка, Б.Патона, В.Семиноженка, Л.Федулової та інших. Проте дослідженням технологічної безпеки на регіональному рівні приділено недостатньо уваги.

Метою цього дослідження є формування механізму забезпечення стратегії технологічної безпеки регіону, що не має суперечити національним інтересам держави.

Забезпечення збалансованого та інтегрованого розвитку регіонів у контексті стратегії технологічної безпеки регіону обумовлює враховувати при розробці механізму реалізації та заходів такі принципи [6]:

- інноваційності, тобто структурної перебудови економіки регіонів з урахуванням особливостей їхнього економіко-технологічного потенціалу;
- рівності регіонів за рахунок удосконалення державного стратегічного, бюджетного та фінансового планування;
- економічності та інтеграційності науково-дослідницької діяльності регіонів із використанням територіального поділу і кооперації праці;
- розвитку транскордонних і міжрегіональних економічних зв'язків на підставі виробничої кооперації та інтеграції, створення промислово-фінансових груп, науково-технологічних кластерів;
- балансу інтересів між науковим центром і регіонами, чіткого розмежування обов'язків, прав, повноважень і відповідальності та їхнього правового оформлення, впровадження договірних відносин між ними;
- удосконалення розроблення цільових державних програм підтримки регіонів із регіональними науково-дослідницькими програмами, забезпечення їхньої збалансованості та координації на всіх етапах;
- пріоритетності розвитку регіонів, які мають стратегічне значення з технологічної точки зору для України;
- вироблення критеріїв і механізмів надання державної підтримки інноваційного розвитку регіонів;
- відповідальності регіонів за невиконання заходів у національних науково-дослідницьких програмах;
- ефективності міжрегіонального розподілу наукової праці, удосконалення механізму використання інтелектуальних трудових ресурсів, сприяння формуванню їхніх регіональних ринків праці;

– надійності регіональної системи попередження та протидії виникненню та розповсюдженню загроз технологічній безпеці регіону.

Процес формування стратегії технологічної безпеки є складовою всього комплексу заходів, дій і рішень, спрямованих на розроблення стратегії економічного розвитку регіону, досягнення поставлених цілей, враховуючи адаптацію до зовнішнього економічного середовища, розподіл виробничих ресурсів, координацію внутрішньогосподарської виробничої структури.

Із метою підвищення ефективності інноваційного розвитку необхідно, щоб основні напрями формування стратегії технологічної безпеки регіону забезпечували використання і відтворення економіко-технологічного потенціалу. Зазначимо, що для розроблення й успішного впровадження цієї стратегії слід досягти високого рівня інформаційно-аналітичного забезпечення, що є необхідною умовою технологічного розвитку регіону.

Обмеженість фінансування, гальмування процесу "розроблення – апробація – дослідне впровадження – виробництво", можуть викликати руйнацію науково-технічної сфери та втрату перспектив інноваційного прогресу в регіоні, послаблення стану технологічної безпеки регіону загалом. Оскільки інноваційна діяльність є системним процесом, вона забезпечує постійне вдосконалення виробництва й управління ним і вимагає гнучкого підходу до використання та оновлення уже сформованого ресурсного потенціалу підприємств регіону з урахуванням нових технологічних вимог.

До основних заходів, що сприятимуть посиленню технологічної безпеки регіону, належать: розвиток фундаментальної, університетської та корпоративної науки; створення науково-інноваційної інфраструктури; комерціалізація нововведень і системи перепідготовки кадрів на основі правової бази для створення науково-технологічного потенціалу тощо.

Отже, як було доведено автором у [7], стратегія технологічної безпеки регіону є складною, динамічною, різноспрямованою, відкритою та інтегрованою до загального механізму національної економічної безпеки системою, що має максимально використати наявний економіко-технологічний потенціал регіону.

Засадам оцінки економіко-технологічного потенціалу приділила увагу Л.Лігоненко, яка в дослідженні [8] аргументувала доцільність виокремлення нового синтетичного вияву потенціалу регіону – економіко-технологічного потенціалу. Розроблений нею практичний інструментарій проведення оцінювання рівня економіко-технологічного потенціалу та ступеня його реалізації дозволить здійснювати відповідні розрахунки для прийняття стратегічних рішень модернізації економіки регіонів на новій якісній основі.

Щоб забезпечити технологічну безпеку регіону, важливо спрямовувати процес прийняття стратегічних рішень на забезпечення оптимального співвідношення прибутку та витрат суб'єктів господарювання, щоб зміст управління економічними ризиками розглядався з позиції забезпечення системи заходів не лише для нейтралізації негативних наслідків проблемних ситуацій, а й для запобігання їхньому виникненню.

Для реалізації стратегії необхідно здійснити пошук шляхів забезпечення технологічної безпеки. Одним з основних інструментів участі держави у процесі формування технологічної безпеки регіону є забезпечення її фінансової підтримки. Адже причинами низької ефективності бюджетної підтримки розвитку економіко-технологічного потенціалу регіону виявилися нестабільність і недосконалість механізмів розподілу на надання бюджетних асигнувань і порушення бюджетної дисципліни, зокрема, невчасне перерахування бюджетних коштів та відсутність контролю за їхнім цільовим використанням.

Господарський механізм складає сукупність організаційних структур і конкретних форм господарювання, методів управління і правових норм, за допомогою котрих суспільство (держава) дотримується об'єктивних вимог економічних законів. Механізм реалізації стратегії технологічної безпеки регіону є функціональним та інституціональним способом організації взаємодії елементів економічної системи з метою координації та управління економіко-технологічними процесами для забезпечення реалізації національних і регіональних економічних інтересів, запобігання загрозам технологічної безпеки, ліквідації їхніх наслідків і досягнення на цій основі такого рівня технологічної безпеки, який би ефективно сприяв досягненню загальноекономічних і технологічних цілей (рис. 1).

Функціями досліджуваного механізму є: створення організаційно-правових засад для побудови, функціонування та розвитку системи забезпечення технологічної безпеки; виявлення та оцінка можливих загроз; участь у міжнародних, національних системах технологічної безпеки (розроблення та ухвалення відповідної нормативно-правової бази, що регулює міждержавні та національні відносини у сфері технологічної безпеки).

Механізм реалізації стратегії технологічної безпеки регіону включає інститути державного регулювання та інститути ринку, а також їхній вплив на процеси, що відбуваються в інноваційній сфері.

Основними вихідними положеннями формування механізму реалізації стратегії технологічної безпеки було визначено:

- у систему включаються різні режими регулювання – від традиційного до режиму повної лібералізації;
- основу побудови механізму становить системний підхід, що інтегрує вимоги міжнародних правових документів, ринкові механізми, процеси національного регулювання й елементи виробничої діяльності у взаємозв'язку;
- виробнича та комерційна діяльність наукомістких підприємств адаптується до режимів регулювання і до кон'юнктури ринку;
- перехід від традиційного до інших режимів регулювання відбувається поетапно, з урахуванням змін параметрів попиту та пропозиції, ринкового ціноутворення, конкурентного середовища на основі оцінки економічної ефективності комерційної діяльності наукомістких підприємств у ринкових умовах;
- узгоджуються інтереси держави, розробників і споживачів наукомісткої продукції (як пріоритетних).

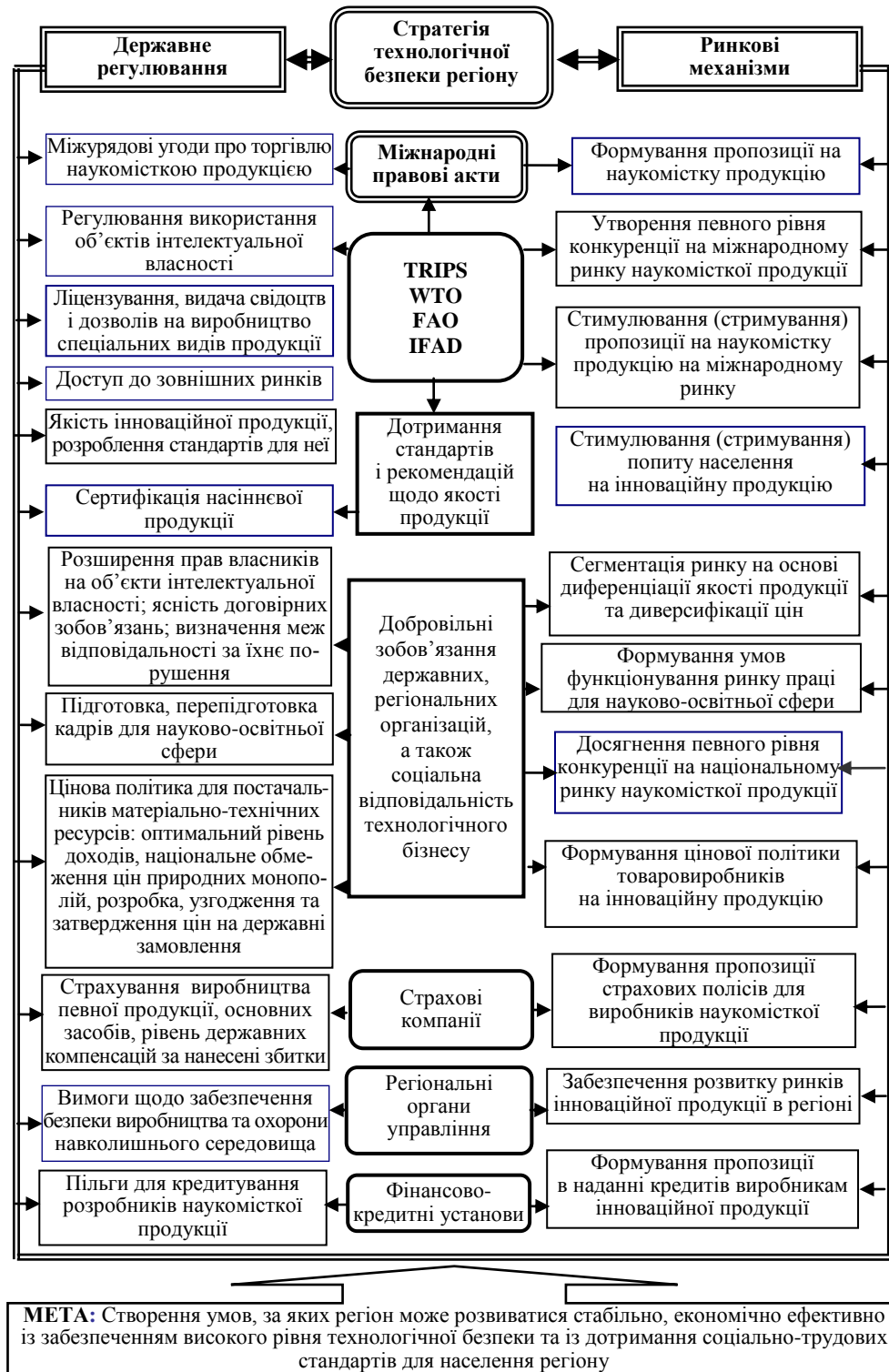

Рис. 1. Механізм реалізації стратегії технологічної безпеки регіону

Джерело: складено автором.

Головною метою механізму реалізації стратегії технологічної безпеки регіону є створення умов, за яких наукомістка сфера регіону може розвиватися стабільно, економічно ефективно із забезпеченням високого рівня технологічної безпеки та із дотриманням соціально-трудоваих стандартів для населення регіону.

Для підвищення рівня технологічної безпеки регіону його політика формування інноваційної моделі розвитку економіки повинна включати реалізацію таких заходів:

- сприяння заохоченню використання світового інтелектуального, наукового здобутку в усіх сферах економіки шляхом розробки і впровадження економічних стимулів формування ефективного інституціонального середовища;

- розширення обсягів внутрішнього ринку нереалізованих технологій і збільшення платоспроможного попиту на результати вітчизняних НДДКР;

- стимулювання всебічного розвитку інтелектуального потенціалу особистості, що передбачає активний вплив регіональної влади на всіх етапах формування людського капіталу;

- удосконалення системи непрямих методів впливу на процес розбудови сектора високотехнологічних виробництв;

- створення організаційно-правового середовища для розв'язання існуючих проблем у системі освіти і науки та завершення формування дієвих систем охорони і захисту прав інтелектуальної власності;

- створення стабільно функціонуючого організаційно-правового механізму генерування високопродуктивного знаннєвого ресурсу регіону.

Інституціональні трансформації в технологічній сфері мають відповідати таким принципам [9]:

- системності інституціональних процесів, зокрема, необхідно враховувати взаємодію та підпорядкованість різних рівнів господарського механізму та інноваційних структур, на які спрямовано трансформації;

- узгодженості інституціональних процесів у інноваційній сфері із загальними соціально-економічними трансформаціями;

- комплексності оцінки технологічної безпеки;

- динамічності, в тому числі систематичного уточнення напрямів інституціональних процесів у середньо- та довгостроковій перспективі.

Не викликає сумніву, що без належного матеріально-технічного забезпечення й технічного обслуговування неможливо створити умови для розвитку ефективного наукомісткого виробництва. Нині з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду необхідно ставити завдання щодо створення вітчизняних технологічних засобів наукомісткого виробництва. Основними напрямками подальшого технічного переозброєння науки і виробництва мають бути:

- ефективна державна підтримка розвитку ринку матеріально-технічних ресурсів наукомісткого виробництва шляхом регулювання цінової політики, запровадження пільгових кредитів, удосконалення системи фінансового

лізингу, створення сприятливих умов для широкого залучення вітчизняних та іноземних інвестицій;

– модернізація виробничого потенціалу з урахуванням сучасного економіко-технологічного потенціалу, з поліпшеними техніко-експлуатаційними показниками і зниження експлуатаційних витрат на виробництво наукомісткої продукції;

– комп'ютеризація й автоматизація виробництва тощо.

Отже, уже найближчими роками в Україні необхідно докорінно удосконалити економіко-технологічну базу наукомісткого виробництва відповідно до стратегічних цілей технологічної політики – не тільки нарощувати виробництво наукомісткої продукції, але й освоювати високоефективні технології, що максимально реалізують науково-освітній потенціал інноваторів.

Таким чином, дослідження показали, що відповідно до тенденцій в контексті безпеки, котрі прослідковуються в сучасній соціально-економічній системі України, технологічна безпека регіону виступає як стан, за якого економічна система здатна продукувати науково-освітні ресурси, що є достатніми для розвитку особистості, стабільності суспільства, а також створює умови для економічного зростання.

Виконання цих вимог забезпечить не тільки реалізацію інноваційної політики уряду, передусім щодо виведення країни на етап сталого економічного розвитку та відродження вітчизняного наукомісткого виробництва, а й забезпечить зростання його прибутковості та конкурентоспроможності інноваційної продукції, збільшення зайнятості населення й підвищення якості життя, що гарантуватиме високий рівень технологічної безпеки як країни, так і регіонів.

Стратегічними напрямками державного регулювання розвитком економіко-технологічного потенціалу регіону для забезпечення технологічної безпеки мають бути такі: забезпечення умов для виробничої діяльності суб'єктів інноваційного підприємництва з метою нарощування обсягів виробництва відповідно до потреб населення України і світового ринку; регулювання цінової доступності продукції для споживача. Реальним механізмом контролю за реалізацією державної політики в сфері забезпечення технологічної безпеки регіону також має стати інституціонально-організаційна система моніторингу економічної безпеки. Через це запропоновано організаційну систему моніторингу технологічної безпеки, що представлена як система, котра включає взаємозв'язки основних процесів, функцій органів управління, науково-методичного та інформаційного забезпечення діяльності (рис. 2).

Однією з важливих вимог до системи моніторингу є простота та універсальність її реалізації. Система моніторингу технологічної безпеки в країні повинна мати структуру на двох рівнях: державному та регіональному. На державному рівні моніторинг виконується на користь розвитку суспільства і є системою безперервного спостереження і аналізу стану наукомісткої сфери регіонів як господарюючих суб'єктів держави, оперативного регулювання та організації допомоги їм стосовно усунення негативних тенденцій

і явищ в їхньому розвитку. На регіональному рівні моніторинг є системою регулярного спостереження за поточним станом і короткострокового прогнозування динаміки розвитку процесів і явищ, що відбуваються в регіоні для забезпечення технологічної безпеки.

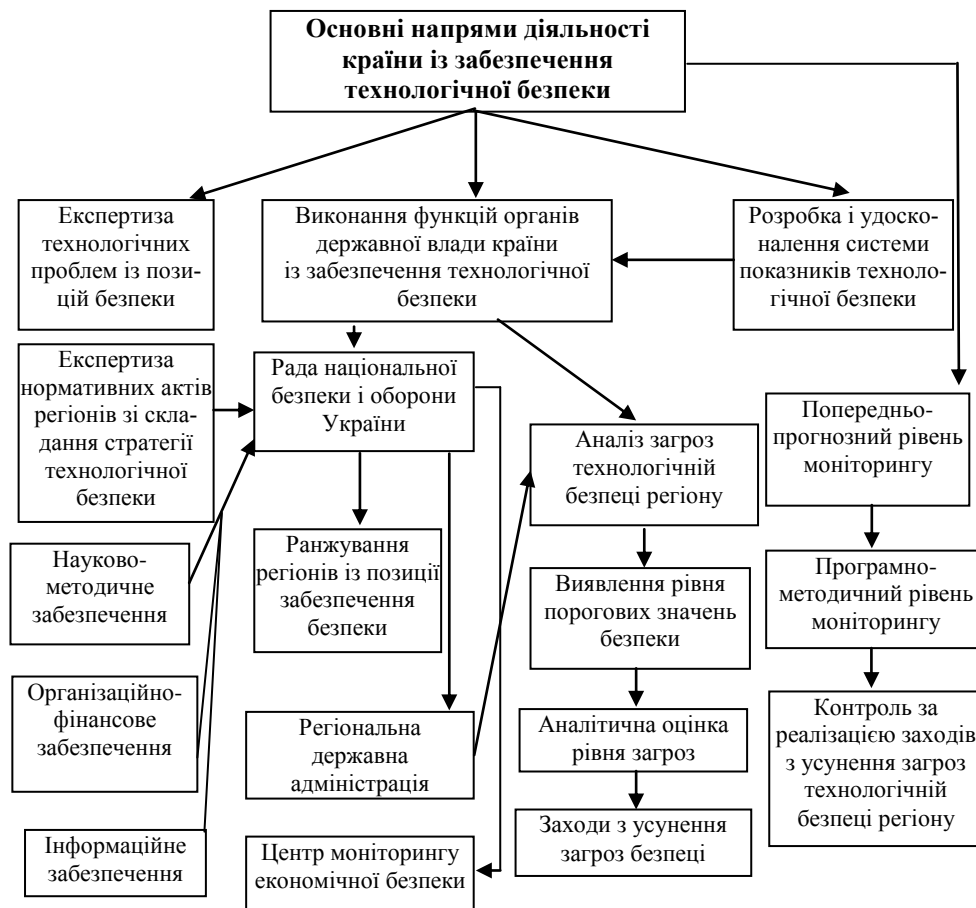

Рис. 2. Організаційна система моніторингу технологічної безпеки регіону в контексті національної безпеки

Джерело: складено автором.

Оскільки формування технологічної безпеки потребує інституційного забезпечення, то необхідно створити певну організаційну структуру, що відповідатиме за її формування. На рівні області пропонуємо створити спеціальний підрозділ при облдержадміністрації, до функцій якого також входить моніторинг і контроль за виконанням стратегії технологічної безпеки регіону.

Таким чином, у ході проведеного дослідження було обґрунтовано розробку механізму реалізації стратегії технологічної безпеки регіону, що й дозволить: створити організаційно-правові засади для побудови, функціонування та розвитку системи забезпечення технологічної безпеки; виявляти та

оцінювати можливі загрози; брати участь у міжнародних, національних системах технологічної безпеки. Контроль за реалізацією державної політики в сфері забезпечення технологічної безпеки регіону має здійснювати інституціонально-організаційна система моніторингу, що представлена як система, котра включає взаємозв'язки основних процесів, функцій органів управління, науково-методичного та інформаційного забезпечення діяльності.

Список використаних джерел

1. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України : монографія / [Федулова Л.І., Бажал Ю.М., Осецький В.Л. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.І.Федулової ; НАНУ. – К., 2011. – 656 с.
2. *Жаворонкова Г.В.* Институционально-экономические изменения государства и его технологическая безопасность / Г.В.Жаворонкова, В.А.Жаворонков // Теория и инструментальный развития инновационной экономики в период глобальной рецессии : монография / под ред. д.э.н., проф. А.В.Бабкина. – СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2011. – С. 475–505.
3. *Волошенко В.В.* Институціональні фактори модернізації технологічної системи економіки України / В.В.Волошенко, Ю.І.Пилипенко // Наукові праці ДНТУ. Серія : Економічна. – Випуск 40-1. – Донецьк : ДонНТУ, 2011. – С. 92–98.
4. Інноваційно-технологічний розвиток України: стан, проблеми, стратегічні перспективи : аналітичні матеріали до парламентських слухань ["Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів"] / за ред. Л.І.Федулової, Г.О.Андрощука ; ІЕП НАН України. – К., 2009. – 196 с.
5. *Ефремов К.И.* Вопросы оценки экономической безопасности региона / К.И.Ефремов, Е.И.Георгадзе // Вопросы статистики. – 2002. – № 2. – С. 57–59.
6. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів : монографія / за заг. ред. А.А.Мазаракі. – К. : КНТЕУ, 2010. – 718 с.
7. *Жаворонкова Г.В.* Стратегія технологічної безпеки регіону / Г.В.Жаворонкова // Вісник Національного технічного університету "ХПІ" : зб. наук. праць. Тематичний випуск : Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків : НТУ "ХПІ", 2012. – № 15. – С. 89–95.
8. *Лігоненко Л.О.* Засади оцінки економіко-технологічного потенціалу регіону / Л.О.Лігоненко // Економіка та прогнозування. – № 4. – 2011. – С. 38–52.
9. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: в 3-х т. / за ред. В.М.Гейця, В.П.Семиноженка, Б.С.Квашнюка. – Т. 1 : Економіка знань – модернізаційний проект України. – К. : Фенікс, 2007. – 544 с.

*Надійшла до редакції
26.06.2012 р.*